

ПРОБЛЕМА ВІДНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми. У сучасному українському світі продовжується активний і складний процес державотворення, формування національної свідомості суспільства. Важливим чинником у цьому процесі є історична пам'ять. Саме завдяки усвідомленню спільного минулого сучасне покоління поєднує себе із перемогами і поразками попередніх поколінь, із священними для нації місцями пам'яті та досягненнями власної культури. Усвідомлення нацією своєї сутності та духовності, власного історичного досвіду, утворення своєї культури та героїчних подвигів минулого відбувається через процес відновлення історичної пам'яті. Проблема носить міждисциплінарний характер і є предметом вивчення багатьох наук: соціології, культурології, філософії, релігієзнавства. Адже, коли в спільноті існує декілька різних визначень «історичної пам'яті», це призводить до конфліктів у суспільстві і становить загрозу як і розвитку держави, так і її існуванню. Суперечності на рахунок історичного минулого дають можливість різним політичним силам поглибити розкол в українському суспільстві. Яскравим підтвердженням цього стали виборчі кампанії, під час яких окремі політичні сили по-різному трактували сторінки нашої історії, що призвело до порушення єдності національної свідомості. З огляду на це, вивчення та дослідження проблеми відновлення історичної пам'яті українців як культурної та духовної основи нашої держави є досить актуальним [1].

Мета. Визначити основні способи відновлення та збереження історичної пам'яті українців та напрямки діяльності органів влади щодо забезпечення необхідних умов для формування історичної пам'яті українського народу. Досягнення цієї мети передбачає вирішення певних завдань:

- з'ясувати зміст поняття «історична пам'ять» на основі аналізу праць науковців;
- здійснити аналіз сучасного стану історичної пам'яті українського суспільства;
- дослідити ефективність державної політики пам'яті в Україні.

Стан дослідження. Дану проблему розглядали у своїх працях О. Бойко, В. Полянський, М. Жулинський, Ю. Зерній, А. Киридон, В. Литвин, О. Майборода, В. Масненко, В. Смолій, О. Радченко та інші.

Виклад матеріалу. За останні роки зацікавлення феноменом історичної пам'яті помітно зросло. Аналітики зазначають, що майбутнє державності багато в чому залежить від минулого. Тож ситуація значно ускладнюється, коли в спільноті функціонує декілька різних канонів «історичної пам'яті»[2]. Необхідно зазначити, що серед дослідників немає єдиної думки стосовно визначення сутності поняття «історична пам'ять». На думку академіка П. Тронька, історична пам'ять – це сфокусована свідомість, що відображає важливість та актуальність інформації про минуле у тісному зв'язку із сучасністю. Це збереження і відновлення минулого досвіду народу з метою його можливого використання у діяльності людей. Водночас, як засвідчує досвід, у певні періоди розвитку суспільства, внаслідок об'єктивних чи суб'єктивних причин, історична пам'ять актуалізується стосовно певних історичних подій. Така актуалізація пов'язана із важливістю генетичного зв'язку історичного досвіду і сучасних подій та суспільних процесів [3]. Відомий вчений Ж. Тощенко вказує на таку особливість історичної пам'яті, як здатність утримувати у людській свідомості історичні події минулого аж до його фіксації у легендах і міфах, легкій у сприйнятті[4]. Із таким визначенням погоджується і В. Полянський. У дослідженні П. Ситника і А. Дербак стверджується, що історична пам'ять відіграє особливу роль у формуванні національної свідомості. Науковці вважають, що вона не тільки фіксує події, а й з'єднує їх в одне ціле, де кожен факт займає важливе місце і носить велике значення [5]. Таким чином, історична пам'ять по суті є основою для історичної свідомості тієї чи іншої

спільноти. Натомість В. Масненко зазначає, що під історичною пам'яттю розуміють спеціалізовану частину культури. Вона не лише включає історичні знання, а й охоплює національні цінності і традиції, звичаї, а також духовну культуру загалом. Тобто історична пам'ять є своєрідним духовним потенціалом народу, основою людської культури [6]. Можна зробити висновок, що історична пам'ять як елемент життя суспільства, є тим стрижнем, на якому формується мова, культура, духовність нації, її національна свідомість. Це ті історичні цінності, що є фундаментом нації. Доведено, що наявність спільної історичної пам'яті дозволяє людині відчувати і усвідомлювати свою приналежність до певної національної групи. Окрім того, історична пам'ять виконує важливі функції: надає новим поколінням інформацію про історію їх народу, минулі звичаї, традиції, динаміку суспільного життя, прагнення, дії та вчинки минулих поколінь, їх наслідки тощо; «шліфує» історичний досвід, актуалізує його, включаючи в систему наявних інтересів[7]. Потреба в ній виникає в період активного розвитку інформаційних технологій і трансформації суспільства, коли існує загроза втрати народом культури і мови, коли народ веде боротьбу за політичну незалежність[8].

Науковець О. Удод стверджує, що у суспільстві можливе існування одночасно народної пам'яті і так званої офіційної державної пам'яті народу[9]. Як приклад можна навести радянський період розвитку України, коли офіційно заперечувалась українська історична пам'ять, що призвело до спотвореного уявлення про історичне минуле і пошкодження свідомості українців. У такій ситуації і проявляються проблеми відновлення і ідентичності історичної пам'яті українців, коли поряд із подіями, що дійсно відбулися, існує і чимало домислів та догадок. Для кожного народу втрата історичної пам'яті має такі ж наслідки, як втрата пам'яті однією людиною. Та особливо тяжкі наслідки наступають тоді, коли це є наслідком цілеспрямованої політики замовчування реальних подій та викорінення цілої історії із пам'яті народу. На жаль, така ситуація спіткала й Україну. Сьогодні тут спостерігається відмова значної частини народу від власної культури та мови. Це є результатом тривалої та планомірної діяльності багатьох суспільно-політичних чинників попереднього періоду розвитку держави. Відомий дослідник та науковець М. Томенко зазначив, що історія виявилась тим фактором у житті українців, що розділяє, а не об'єднує. Тільки деякі періоди історії сприймаються однозначно і дійсно споріднюють український народ (часи Хмельниччини, доба Київської Русі). А от досить неоднозначне сприйняття мають постаті Симона Петлюри чи Степана Бандери в різних регіонах України [10].

На даний момент стан історичної пам'яті українців характеризується існуванням кількох версій нашої історії, що належать різним групам населення. Особливо по-різному українською спільнотою трактуються події Другої світової війни, індустріалізації, колективізації, численні «білі плями» у радянському минулому – голодомори, депортації, терори, а політика радянської влади на рахунок України взагалі оцінюється від повного засудження до возвеличення. Сьогодні у кожній частині суспільства, насамперед у Східного та Західного регіонів України, є своє власне бачення причин наслідків історичних подій і, більше того, своє бачення подальшого розвитку України. Дослідник Є. Захаров зазначає, що це пов'язано і з нав'язуванням страху радянською владою. Вона породила фобії, яких більшість людей не може побороти й дотепер, тож інколи у свідомості людини виникає конфлікт справжньої історичної пам'яті та завуальованої неправди. Та Українська держава не спішить розвіяти цю брехню, тож багато українців і досі живуть із викривленим уявленням про наше минуле[11]. На думку Ю. Римаренка, підміна пам'яті є найбільшим злочином тоталітарного режиму. Справа в тому, що так українці не пам'ятають історичних дат, тож вони перестають впливати на їхні вчинки та думки. Найстрашнішим є те, що це забуття триває і досі, тож історична пам'ять стає полем для нових маніпуляцій та пропаганд. Це дає можливість політичним силам використовувати історичне минуле з метою створення розколу національної свідомості українського народу, що загрожує безпеці нашої держави [12].

Відновлення історичної пам'яті є шляхом до примирення суспільства. Цей шлях непростий, але потрібний. Тільки повна інформація про те, що довелося пережити українському народові, сприятиме очищенню історичної пам'яті та зміцненню національної свідомості. Тож першим кроком до відновлення історичної пам'яті є вшанування невинно закатованих людей. У процесі відновлення історичної пам'яті важливу роль відіграють створені з цією метою урядові структури, які покликані неупереджено висвітлювати історичне минуле. Це допомагає людям не тільки розібратися в історії власного народу, але й зорієнтуватись у сьогоденні.

Подібні структури вже існують у деяких європейських країнах, таких як Литва, Польща, Німеччина. Так, зокрема у Литві з метою відновлення історичної пам'яті ще у 1988 р. було закладено базу для створення Центру досліджень геноциду і руху опору. Офіційно про діяльність цієї установи було затверджено Сеймом Литви у 1997 р., що створило юридичну основу його функціонування. Центр досліджень геноциду і руху опору є одним із департаментів при Кабінеті Міністрів Литви, а до самого його складу входять дослідницький та меморіальний департаменти, а також спеціалізована комісія розслідувань щодо учасників руху опору. Заснування Інституту національної пам'яті у Польщі досить тісно пов'язане із Комісією з розслідування злочинів проти польського народу. Діяльність установи зосереджена на відновленні та збереженні пам'яті про численні жертви польського народу у Другій світовій війні, традиції патріотичних змагань польського народу із нацистським і сталінським режимами, дії громадян, спрямовані на захист свободи і гідності людини. Що ж до Інституту національної пам'яті у Німеччині, то у ньому працює понад дві тисячі науковців. Бундестагом країни був прийнятий закон, згідно якого кожен громадянин, який піддавався політичному переслідуванню, має право отримати від структури всі документи стосовно того, ким і як були здійснені ці дії проти нього[13].

В Україні на шляху до відновлення історичної пам'яті вже зроблені перші кроки. Велика роль у цій справі належить В. Ющенку, який, з метою увічнення пам'яті жертв політичних репресій та голодоморів, у 2005 р. започаткував створення Українського Інституту національної пам'яті. Основним завданням Інституту є участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №927 від 05.07.2006 р., ця структура розробляє та подає пропозиції стосовно формування та реалізації державної політики щодо: пропагування давності походження української нації та її мови, осмислення громадськістю боротьби української нації за відновлення державності та подолання залишків тоталітаризму; визначає методи відновлення історичної справедливості в дослідженні історії України; сприяє формуванню музейних фондів із проблем відновлення національної пам'яті. Поки що Український Інститут національної пам'яті ще не став символом суттєвих змін історичної свідомості українців. А коли немає змін у свідомості, то шлях до об'єднання нації є досить важким, а отже й будувати майбутнє України стає складно. Відновлення історичної пам'яті необхідне Україні, без нього неможливо створити єдину політичну націю і забезпечити суспільний розвиток. Отже, можна зробити висновок, що на сьогодні завдання держави полягає у тому, щоб сформувати виважену політику у сфері відновлення і збереження історичної пам'яті. Іншого шляху до відновлення свідомості нації не існує.

Висновки. Відновлення історичної пам'яті - перший крок до примирення і консолідації суспільства. Це фундамент, на якому формується національна свідомість людей і без якого неможливе існування єдиної цілісної нації. А отже, на сьогодні відновлення та збереження історичної пам'яті має стати пріоритетним напрямом державної політики України. Лише така державна політика сприятиме формуванню спільної історичної пам'яті суспільства, що є необхідною умовою утвердження дійсно незалежної Української держави.

Список використаної літератури:

1. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: [Монографія] / Олександр Радченко – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – С.380.

2. Колесник І. І. *Історіографічний дискурс в Україні: реалії та прогнози* // *Сучасна українська історіографія: проблеми методології та термінології.* - Київ, 2005. - С.22-23.
3. Тронько П. *Інститут національної пам'яті як засіб зцілення від пострадянської ментальності* // *Дзеркало тижня.* - 2005. - №45(473). - 19-25 листоп.
4. Тощенко Ж. П. *Историческое сознание и историческая память. Анализ современного состояния* // *Новая и новейшая история.* - 2000. - №4. - С.84
5. Ситник П. К., Дербак А. П. *Проблеми формування національної свідомості в Україні: Монографія.* - К.: НІСД, 2004. - С.226.
6. Масненко В. *Історична пам'ять як основа формування національної свідомості* // *Український історичний журнал.* - 2002. - №5. - С. 49-62.
7. Ситник П. К., Дербак А. П. *Проблеми формування національної самосвідомості в Україні...* - С.205,206.
8. Тощенко Ж. П. *Историческое сознание и историческая память. Анализ современного состояния...* - С.88.
9. Удод О. *Історична пам'ять в менталітеті українського народу* // *Четвертий міжнародний конгрес українців. Доповіді та повідомлення. Істрія : У 2 ч. - Одеса, 1999. - Ч.2. - С.119,124.*
10. Томенко М. *Сучасний український патріотизм, або як об'єднати Україну* // *Урядовий кур'єр.* - 2005. - №130. - 16 лип. - С.4.
11. Захаров Є. *Конфлікт пам'ятей* // *Критика.* - 2007. - №5.
12. Римаренко Ю. І. *Національний розвій України: проблеми і перспективи.* - К.: Юрінком, 1995. - 272 с.
13. Карлова В. *Особливості відновлення історичної пам'яті українського народу у контексті аналізу досвіду постсоціалістичних країн* // *Науковий вісник «Демократичне врядування».* - 2008. - №1.
14. Гончарук, Т. В. *Ментально-філософські засади національного буття, їх детермінуючий вплив на суспільні процеси [Текст] / Т. В. Гончарук // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнаевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М Рудакевич. - Тернопіль : ТНЕУ, 2015. - С. 44-71*
15. Гончарук Т., Шумка М. *Національно-культурна ідентичність як маркер модернізованого українського суспільства* // *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць. Книга 6.* - Л.: УБС НБУ, 2013. - 722с. - С. 391-399.
16. Гурик, М. І. *Історична пам'ять народу у контексті актуальних завдань розбудови модерної української нації.* / М. І. Гурик // *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнаевич, М. І. Гурик, М. Л. Шумка, В. Я. Томахів [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М Рудакевич. - Тернопіль : ТНЕУ, 2015. - С. 90-113.*
17. Гурик М. І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті [Електронний ресурс] / М. І. Гурик // *Актуальні проблеми філософії та соціології.* - 2016. - Вип. 11. - С. 26-29.